

CRAIG STANFORD

Fernando Colmenares*

“ELS XIMPAZÉS MENGEN CARN”

CRAIG STANFORD (1956) ÉS PROFESSOR ASSOCIAT I DIRECTOR DEL DEPARTAMENT D'ANTROPOLOGIA DE LA UNIVERSITAT DEL SUD DE CALIFÒRNIA I, A MÉS, OCUPA EL CÀRREC DE CODIRECTOR DEL CENTRE D'INVESTIGACIÓ JANE GOODALL, QUE ES TROBA SITUAT EN AQUESTA MATEIXA UNIVERSITAT. EL SEU DESCOBRIMENT MÉS REVOLUCIONARI I MÉS INTERESSANT, PER LES IMPLICACIONS SOBRE L'ORIGEN DELS HÀBITS CARNÍVORS DELS NOSTRES AVANTPASATS, HA ESTAT TROBAR QUE ELS XIMPAZÉS D'ALGUNES POBLACIONS SALVATGES NO SOLAMENT INCORPOREN UNA PART IMPORTANT DE CARN A LA SEUA DIETA SINÓ QUE, A MÉS, LES SEUES PRINCIPALS PRESES PODEN SER ALTRES PRIMATS. LA VISITA DE STANFORD A VALÈNCIA PER A PARTICIPAR EN UN SEMINARI SOBRE PRIMATS ORGANITZAT PER LA UNIVERSITAT INTERNACIONAL MENÉNDEZ PELAYO ENS HA PERMÉS XARRAR AMB ELL SOBRE ALGUNS DELS TEMES MÉS ACTUALS I MÉS PREOCUPANTS DE LA PRIMATOLOGIA.

Quines espècies i quins aspectes li han interessat més en les seues investigacions de primats?

Em considere un estudiós de l'ecologia i del comportament social, i m'interessen especialment les implicacions que poden tenir les dades que s'obtenen sobre poblacions de primats actuals en relació amb els orígens evolutius del comportament humà. En aquest sentit, les quatre espècies i els tres temes que han ocupat la meua trajectòria com a investigador han proporcionat una informació de gran valor per a avançar en la comprensió de la manera com l'ecologia modela el comportament i l'organització social de les espècies. Els meus primers estudis, els que em van conduir a l'obtenció del grau de doctor en 1990, es van centrar en l'estudi de la relació entre l'ecologia i les estratègies reproductives en una de les espècies de langurs, el *Presbytis pileata*, que habita a les selves humides de l'Índia, concretament en l'àrea de Bangla Desh. Posteriorment, vaig realitzar una investigació en el Parc Nacional de Gombe, a Tanzània, sobre les relacions predador-presa entre dues espècies de primats, el ximpanzé (*Pantroglodytes*) i el còlob roig (*Colobus badius*). Des de 1996 porte a terme un projecte d'investigació sobre les relacions interespecífiques entre dues espècies de grans antropoides, el ximpanzé i el goril·la (*Gorilla gorilla beringei*), que conviuen en l'últim reducte de selva humida d'alta muntanya

Fotos entrevista: Miguel Lorenzo

d'Àfrica, conegut com la Selva Impenetrable de Bwindi, al Parc Nacional del mateix nom, a Uganda.

A començament dels anys seixanta Jane Goodall ja va documentar l'existència de comportament de caça en els ximpanzés que estudiava en Gombe, Tanzània. Les seues observacions posaren en dubte algunes creences arrelades de l'època sobre els hàbits alimentaris d'aquests primats i les seues publicacions van trobar inicialment certa resistència i excepticisme en alguns sectors de la comunitat científica. Els estudis que vostè ha realitzat trenta anys després en el mateix lloc sobre aquest aspecte del ximpanzé han produït troballes molt importants. Podria comentar-nos quins han estat els descobriments més destacats d'aquestes investigacions?

En efecte, en els anys seixanta es pensava que la dieta dels ximpanzés era completament herbívora, és a dir, que eren vegetarians. Quan Jane Goodall va observar i va descriure el comportament caçador dels ximpanzés de Gombe, molts van pensar que es tractava d'una patologia. Avui dia sabem que la dieta dels ximpanzés inclou una gran varietat de mamífers. De fet, es té constància que en qualsevol lloc d'Àfrica on hi haja ximpanzés i altres mamífers de talla mitjana, els ximpanzés mengen carn. A més, la quantitat de carn que ingereixen no és en absolut menyspreable. En Gombe, per exemple, una comunitat de 45 a 50 individus pot consumir al voltant d'una tona de carn l'any. Un altre aspecte interessant de les dades que s'han obtingut en aquestes investigacions és que la caça que practiquen fonamentalment els mascles de la comunitat no té només un valor alimentari, sinó que exerceix també una important funció social.

Quina és la funció social de la caça?

La carn que obtenen a partir de la caça constitueix una aportació significativa de proteïnes i de greixos, no obstant això, els mascles caçadors la comparteixen de manera selectiva, la utilitzen per a obtenir favors sexuals de les femelles, per a consolidar els seus vincles d'amistat amb altres mascles i per a maniobrar estratègicament en les seues relacions de poder dins de la comunitat. La carn que han caçat constitueix, per així dir-ho, un recurs preat i una moneda amb què negocien les seues relacions socials.

Quin impacte té la caça que porten a terme els ximpanzés sobre les poblacions de preses?

A Gombe, els ximpanzés poden arribar a eliminar anualment entre el 25% i el 30% de la població de còlobs. En altres paraules, la pressió predatòria que

exerceixen els ximpanzés sobre els còlobs ha degut exercir una funció molt important en l'evolució del comportament i de l'organització social d'aquesta espècie. Per exemple, encara que la taxa d'èxit és relativament baixa, actuant cooperativament els mascles de còlob aconsegueixen frustrar alguns dels atacs que els ximpanzés llancen sobre individus aïllats.

Quin interès pot tenir l'estudi del comportament caçador dels ximpanzés en relació amb l'evolució del comportament humà?

Se m'ocorren almenys dos bons arguments. En primer lloc, per a aquells que estem interessats en el fenomen de la cultura en els primats no humans, és a dir, de l'aprenentatge i manteniment de tradicions locals, l'estudi del comportament caçador dels ximpanzés ens pot proporcionar un material molt revelador. Sabem que pel que fa a l'ús d'eines, per exemple, de bastons o de martells, s'han documentat diferències importants entre poblacions de ximpanzés que es troben a tan sols 1.000 km de distància. Quant a la pràctica de la caça, també s'han trobat diferències cridaneres entre, per exemple, els ximpanzés de Gombe i els de Costa d'Ivori (Àfrica Occidental). Els primers s'alimenten de còlobs (una classe de mones), d'antílops i de porcs salvatges, mentre que els segons no incorporen a la seua dieta carnívora els porcs salvatges, encara que també es troben al seu nínxol ecològic. El segon motiu té a veure amb l'estudi dels orígens del comportament caçador i de l'ús d'eines en els avantpassats de la nostra pròpia espècie. Se sap que els homínids primitius van començar a menjar carn fa almenys dos milions i mig d'anys. D'aquella època daten les primeres eines de pedra que s'han trobat i suposem que es va fer servir per a tallar la carn i separar-la dels ossos de les seues preses. És possible que els nostres avantpassats hagueren adquirit els hàbits carnívors abans, potser només usaven les dents inicialment i després les eines. Es tracta d'una incògnita que potser mai no podrem aclarir. La qüestió més important és que les dades sobre el comportament caçador dels ximpanzés actuals ens poden ajudar a omplir la llacuna que existeix en el nostre coneixement sobre el que van fer els homínids primitius en l'espai de temps comprès entre els cinc o sis milions, etapa en què es va produir la separació entre els ancestres dels ximpanzés i els dels homínids, i els 2 milions i mig, moment en què s'han trobat les primeres eines. Com dic, l'estudi dels hàbits alimentaris dels ximpanzés pot aportar alguna llum sobre el que es va esdevenir durant aquell llarg parèntesi en la nostra història evolutiva prearqueològica.

Sempre s'ha dit que l'estreta proximitat filogenètica entre els primats no humans i la nostra espècie constitueix un valor afegit en els estudis primatològics. Què n'opina?

Encara que no podem oblidar que, per exemple, el ximpanzé i el bonobo o ximpanzé pigmeu, els nostres parents més pròxims, han recorregut la seua pròpia ruta evolutiva durant els últims cinc o sis milions d'anys, amb el que implica de desenvolupament d'adaptacions específiques i diferenciades, l'estudi d'aquestes espècies pot constituir un bon punt de partida per a aquells que estem interessats a entendre la nostra pròpia naturalesa. Per descomptat, cal evitar la temptació de pensar que aquests parents actuals són com els nostres ancestres. En aquest sentit, cal ser molt prudents. No obstant això, ells ens brinden una oportunitat única i privilegiada que no es troba a l'abast de científics que se centren, per exemple, en l'estudi de l'evolució dels dinosaures. Els museus conserven nombroses col·leccions de restes fòssils d'homínids; cada any les excavacions que es realitzen arreu del món aporten noves restes d'esquelets dels nostres avantpassats. L'estudi dels ximpanzés actuals i d'altres parents pròxims representa una espècie de "control real", ens proporcionen la "carn que necessitem per a recobrir els ossos". D'una altra manera, l'única cosa que tenim són esquelets. El meu estudi actual de les relacions interespecífiques entre els ximpanzés i els goril·les de la selva de Bwindi també constitueix un altre bon exemple del que pot aportar-nos la investigació de grans antropoides actuals en relació amb la reconstrucció del comportament humà. En aquesta àrea geogràfica d'Àfrica Occidental, on competeixen aquestes dues espècies de grans simis, s'han trobat restes fòssils de distintes espècies d'homínids que van viure fa entre 5 i 3 milions d'anys. Conèixer quins principis organitzen les relacions entre els ximpanzés i els goril·les de Bwindi potser ens ajude a recrear com devien ser les relacions entre les espècies d'homínids primitius que van explotar el mateix escenari ecològic.

Vostè és codirector del Centre d'Investigació Jane Goodall de la Universitat del Sud de Califòrnia. Quines activitats s'hi desenvolupen?

El Centre d'Investigació Jane Goodall exerceix fonamentalment dues funcions. En primer lloc, al Centre es porta a terme un treball exhaustiu d'arxiu i classificació de totes les dades recollides en el projecte d'estudi a llarg termini dels ximpanzés que Jane Goodall realitza en el Parc Nacional de Gombe des de fa més de quaranta anys. Cal destacar en aquest context el material ingent de pel·lícules i cintes de vídeo que s'està analitzant i editant al Centre per tal de fer possible que

«LA CARN QUE OBTENEN ELS XIMPAZÉS A PARTIR DE LA CAÇA CONSTITUEIX UNA APORTACIÓ SIGNIFICATIVA DE PROTEÏNES I DE GREIXOS, NO OBSTANT AIXÒ, ELS MASCLES CAÇADORS LA COMPARTeixEN DE MANERA SELECTIVA, LA UTILITZEN PER A OBTENIR FAVORS SEXUALS DE LES FEMELLES»

hi accedesquen usuaris amb diversos interessos. En segon lloc, el Centre proporciona un paraigua d'investigació per a projectes que se centren en l'estudi de camp de grans antropoides, especialment dels africans, com el ximpanzé i el goril·la.

Jane Goodall és una autoritat mundial al camp de la primatologia. Les seues obres s'han traduït a molts idiomes. Podria contar-nos alguna cosa sobre les activitats a què es dedica en l'actualitat?

Jane Goodall, que té el títol de professora distingida, honorífica i emèrita de la nostra universitat, a la qual acudeix per a impartir conferències i seminaris una vegada l'any, té el seu propi Institut de caràcter no lucratiu en Maryland. Les activitats que es patrocinen des d'aquest institut, creat fa uns quinze anys, i en les quals Goodall es troba personalment molt implicada, són diverses. Totes elles tenen un mateix objectiu: promoure un tracte més humà dels ximpanzés que es troben fora del seu hàbitat natural (per exemple, en zoos, en laboratoris, etc.); fomentar la creació de refugis que acullen individus que

s'han quedat òrfens, que procedeixen de circs o de particulars o que s'han utilitzat en investigacions biomèdiques; i afavorir l'adopció de mesures que garanteixen la protecció i la conservació dels llocs on encara hi ha poblacions naturals. Per a això, Goodall es dedica a viatjar per tot el món, impartint conferències i generant recursos econòmics que permeten finançar les despeses ocasionades per les activitats de l'Institut. L'Institut també patrocina una conferència anual amb el nom de Chimpanzoo, que se celebra en algun zoològic dels Estats Units, en què es coordinen els esforços d'investigació d'aspectes relacionats amb la millora de les condicions de les instal·lacions que alberguen ximpanzés i altres grans antropoides i dels procediments de manipulació. Per descomptat, l'Institut de Goodall finança la investigació dels ximpanzés del Parc Nacional de Gombre, que ella va iniciar fa ara 42 anys. Es tracta de l'estudi a llarg termini d'animals salvatges de major duració, en què ara es troben implicats prop de vint tanzans que hi participen com a assistents, i diversos voluntaris i científics europeus i americans que realitzen els seus propis projectes i també ajuden en la recollida de les dades longitudinals.

Igual com en altres àmbits de les ciències ambientals i de la vida, al camp de la primatologia fa ja alguns anys que està sorgint una forta sensibilització en diversos col·lectius en contra de l'ús descontrolat dels primats en general i dels grans antropoides en particular per a fins d'oci o fins i tot d'investigació. Es qüestionen les condicions de manteniment i el tracte que reben els primats als circs, als zoos, als laboratoris d'investigació, etc. i es creen fòrums per a elaborar normatives que atenguin els interessos dels diferents sectors però que siguin respectuoses amb els subjectes d'estudi. Recentment s'ha creat una plataforma internacional amb el nom de Projecte Gran Simi que lluita perquè es concedesca als grans simis un estatus especial, en virtut de la seua proximitat filogenètica a la nostra espècie. Quina és la seua opinió sobre aquest assumpte tan controvertit?

En molts programes d'investigació, especialment al camp de la biomedicina, els exemplars de ximpanzé que s'utilitzen sovint són "jubilat" quan han arribat a l'edat de 15 o 20 anys, és a dir, quan encara els queden 30 o 40 anys de vida. Jane Goodall i els que compartim la seua opinió treballem perquè la vida d'aquests individus transcórrega en les condicions més humanes possibles. Goodall compara els ximpanzés dels laboratoris i dels zoos a les persones que se'ls ha enviat a presó sense que hagen comès cap crim. La meua opinió pel que fa a les quatre espècies de grans simis és que es tracta d'animals intel·lectualment i cognitivament molt semblants als xiquets menuts de prop de dos anys. No

puc imaginar que fórem capaços d'utilitzar xiquets en experiments biomèdics o que els tancàrem a la gàbia d'un zoo. Hauríem de preocupar-nos pel tracte que donem als grans simis simplement perquè ells no poden parlar, ni protestar, ni defensar-se. Algú hauria de parlar per ells. Alguns diran que els subjectes humans adults són capaços de parlar i són intel·ligents, mentre que els ximpanzés es queden encallats en un estadi cognitiu que els nens aconsegueixen als dos anys de vida. La meua resposta a aquest argument és que hi ha molts éssers humans adults que sofreixen trastorns mentals greus i, en canvi, no per això els tractem com tractem els ximpanzés. Al meu parer, almenys pel que fa als grans simis, la seua utilització per a anuncis de televisió o al circ per a fer riure la gent no s'hauria de permetre. Estic segur que en un futur pròxim, potser en quinze anys, els valors canviaran. Ja hi ha moltes persones que fins i tot consideren que ha de canviar-se el tracte que dispensem a altres espècies animals.

En els últims cinquanta anys, el camp multidisciplinar de la primatologia ha experimentat un creixement espectacular. Com veu vostè el futur de la primatologia i especialment el dels primats?

Vivim en una època fascinant des del punt de vista científic, que jo anomeno l'edat d'or dels estudis del comportament dels primats. I això és perquè vivim en un món en què el transport ens permet arribar a qualsevol lloc del món en poc de temps. La comunicació és ràpida, per telèfon, per satèl·lit, etc. Al mateix temps, les poblacions de primats que ens interessin encara es troben aquí, encara no s'han extingit. Podem estudiar-los amb efectivitat. Però aquesta edat d'or serà molt curta, en una o dues dècades moltes espècies hauran desaparegut. Hi ha espècies, com els orangutans o els bonobos, que compten tan sols uns pocs milers d'exemplars. Si no fem alguna cosa s'extingiran ràpidament. Hi ha molta gent treballant en aquests problemes, com el d'intentar canviar l'hàbit de menjar la carn d'aquests primats. Estan treballant per a protegir millor els parcs nacionals, i intentant que les Nacions Unides concedesquen un estatus especial a aquests primats, que es consideren una espècie d'herència mundial. D'aquesta manera es rebria més diners per a garantir-ne la protecció. Jo crec que hem de continuar per aquest camí. Els estudis de camp exerceixen un paper fonamental per al coneixement i la ciència mundial. La tragèdia és que el que volem estudiar està desapareixent ràpidament. L'única manera que tenim d'aturar això és prestant el nostre suport a algunes de les mesures que he esmentat. ©

*Dept. Psicobiologia, Facultat Psicologia, Universidad Complutense de Madrid